

Moravský kras – nejstarší a nejmladší CHKO na Moravě

Leoš Štefka

Po půlnoci z neděle 31. 3. na pondělí 1. 4. 2019 se Moravský kras stal z nejstarší chráněné krajinné oblasti (CHKO) na Moravě nejmladší CHKO (podle

data právního předpisu). 1. 4. 2019 nabylo účinnost nařízení vlády č. 83/2019 Sb., kterým byl Moravský kras nově vyhlášen CHKO.

Přírodně cenná skalní step s třemdavou bílou na vápencích v Moravském krasu. Foto Leoš Štefka

Důvodů změny původního vyhlášení bylo několik. Slovní popis vymezení průběhu hranice z roku 1956 bylo možno na několika místech vykládat různě. To v důsledku znamenalo, že jsme přesně nevěděli, kde vlastně CHKO leží. Tento nedostatek je dnes napraven vymezením na hranice pozemků, v některých případech pak na hranice rozdělení lesa. Původní výměra chráněného území se zvýšila o 6 km². Chráněná oblast se rozrostla o části krasových systémů, které dosud ležely mimo CHKO. Zejména se jedná o oblasti ponorů u Žďáru a Holštejna a skupinu závrťů v lesním komplexu pod kótou Brusná na severu. Ve střední a jižní části byly do chráněné oblasti zařazeny vybrané části evropsky významné lokality Moravský kras, které přesahovaly hranice původní CHKO, vč. přírodní rezervace Zadní Hády. Z ochrany byla naopak vyjmuta některá zastavěná území obcí (Petrovice, Žďár, Jedovnice) a smrkové monokultury u Ostrova u Macochy.

Důvody praktické i ochranářské

Vyhláška MŠMT č. 18.001/55-A/6 z roku 1956 obsahovala celou řadu ochranných podmínek. Některé z nich již neodpovídaly současnému pojetí ochrany CHKO zakotvenému v zákoně č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Příkladem: „*chodit je dovoleno jen po značkových a veřejných cestách*“ nebo „*vědecký výzkum v chráněné oblasti bude plánovat, řídit a koordinovat komise, zřízená brněnskou základnou Československé akademie věd*“. Dnešní omezení vstupů je pouze do národních přírodních rezervací a povolování výzkumů v chráněných územích je v kompetenci orgánů ochrany přírody. Jiné ochranné podmínky, přes jejich nespornou správnost, nebyly dodržovány, což v důsledku často znamenalo nevratné poškození chráněného území. Běžnou praxí bylo zavážení a zaorávání závrťů na krasových plošinách. Přes zákaz výstavby chat byly chatovou zástavbou devastovány cenné části údolí Řičky a škrapové stráně u obce Ochoz u Brna. Veřejnosti přístupné jeskyně byly neúnosně turisticky využívány, což vedlo k vážnému poškození krápníkové výzdoby a nadměrnému používání chemie na likvidaci lampenflóry. Ochranná podmínka přitom již od roku 1956 stanovovala: „*Krasové jevy, povrchové i podzemní jako zejména skalní útvary a převisy, závrtý, ponory (propadání), výtoky (vyvěračky), jeskyně, propasti aj. není dovoleno poškozovati: závrtý se nesmějí zavážet nebo zasypávat*.“ Až 21 roků po vyhlášení CHKO bylo zřízeno odborné pracoviště ochrany přírody – Správa CHKO Moravský kras. Postupně pak byly některé záměry ochrany území prosazeny do praxe.

Úpravy hranice CHKO při novém vyhlášení. Vypracoval Zdeněk Hejkal

Ochranné podmínky

Dnešní bližší ochranné podmínky, upravené citováním nařízením vlády, navazují na základní ochranné podmínky (§ 26 zákona) a specificky upravují takové využívání chráněného území, které by mohlo poškodit předměty ochrany. Jsou tedy cíleně zaměřeny zejména na ochranu krasových jevů a usměrnění turistického a rekreačního využívání Moravského krasu. Například je stanoveno, že jen

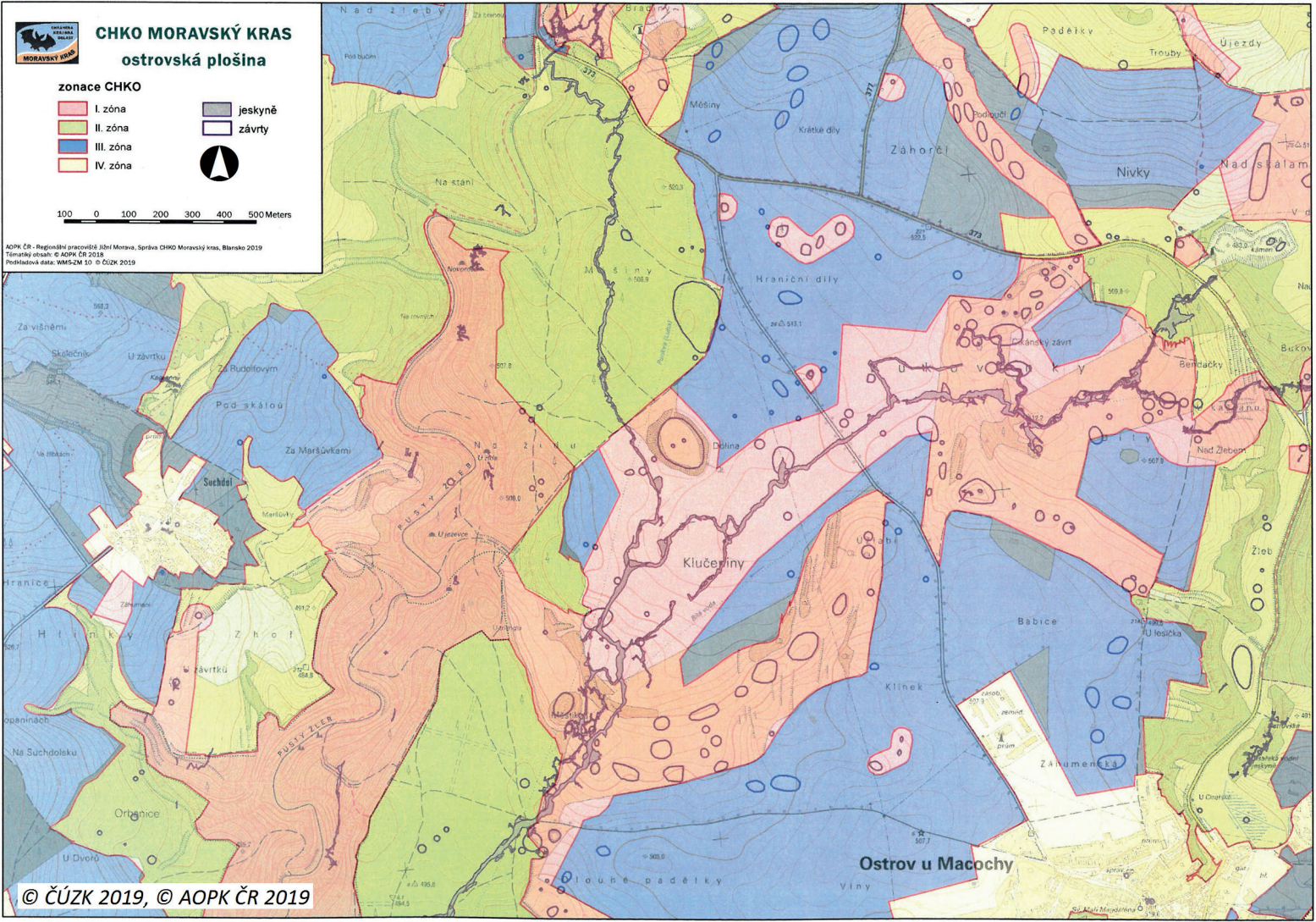
s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody lze: „*zpřístupňovat jeskyně, nebo v nich pro veřejnost provozovat léčebnou či rekreační činnost nebo je jinak využívat*“, „*ukládat statková hnojiva na zemědělské půdě mimo zastavěná území*“ nebo „*vyznačovat pěší, cyklistické, jezdecké, běžkové trasy nebo cesty mimo pozemní komunikace*“. V posledních letech narostl počet žádostí o ne-tradiční zpřístupnění jeskyní formou zážitkových

Při průzkumu závrtu u Vilémovic byl od odpadků vyčištěn jeho jícen.
Foto Leoš Štefka

Jeden z velkých závrtů v lesním komplexu pod Brusnou, který byl nově začleněn do CHKO. Foto Leoš Štefka

Nad systémem Amatérské jeskyně je vymezena I. zóna.
Vypracoval Zdeněk Hejkal

exkurzí. V zákoně (§ 10) přitom není vstup do jeskyní s výjimkou jeskyní v národních přírodních rezervacích zakázán (zde platí zákaz vstupu mimo cesty). Úpravu vstupů přinášejí pouze bližší ochranné podmínky některých maloplošných zvláště chráněných území. Přitom vstupy do veřejnosti nepřístupných jeskyní s sebou přinášejí riziko poškození jak výzdoby jeskyní, tak i sedimentů s paleontologickými a archeologickými nálezy a také jeskynní bioty. Z těchto důvodů je třeba využívání jeskyní usměrňovat. Poškození jeskyní a jejich bioty by mohlo přinést nevhodné umístění skládek chlévské mrvy na pozemcích se zvýšenými průsaky do jeskyní či v blízkosti závrtů. Oblast Moravského krasu je atraktivní pro nejružnější formy využívání volného času. Již dnes je toto území protkáno hustou sítí turistických, cyklistických a dalších tras. Jejich rozšíření do dalších míst by mohlo snížit již dnes malý prostor pro cenné chráněné druhy, jako je sokol stěhovavý, čáp černý a další.

Zóny ochrany přírody

Současně s nařízením vlády nabyla účinnosti i vyhláška MŽP č. 84/2019 Sb., o vymezení zón ochrany přírody chráněné krajinné oblasti Moravský kras. Původní třístupňová zonace se změnila na čtyřstupňovou. Specifikem I. zóny (18 % rozlohy území) je to, že jsou do ní zařazena nejen maloplošná zvláště chráněná území, ale i pozemky (často v kultuře orná půda) nad jeskyněmi. Výzkum prokázal, že hospodaření na povrchu nad jeskyněmi zásadním způsobem ovlivňuje jak vlastní prostředí jeskyně, zejména kvalitu vody, tak i její živou složku. V současnosti poměrně dobře známe průběhy známých jeskyní a jejich průmět k povrchu. Na základě odborných studií České geologické služby, Karlovy a Masarykovy univerzity jsme vymezili ochranné koridory na povrchu o šířce 200 m a lemy kolem závrtů v šířce 30 m. Ne ve všech úsecích bylo možno hranici zóny vést po hranicích pozemků. Zejména na krasových plošinách jeskyně probíhají napříč pozemky. V těchto případech bude nezbytné pozemky vymezit a v terénu I. zónu vyznačit. Pozemky I. zóny budou zatravněny. Ze zákona zde platí zákaz hnojení a použití biocidů. V co největší míře hodláme využít regionální travní směs s cílem druhově pestřejších luk. Újma za neorební způsob hospodaření bude vlastníkům nebo nájemcům nahrazena. V prvních pěti letech je zvýšena z důvodu vyšších nákladů souvisejících se změnou hospodaření, od šestého roku se sníží. Zemědělci však budou nadále pobírat všechny zemědělské dotace. Do II. zóny (45 % rozlohy území) jsou zařazeny hospo-

Dubohabřina v PR Zadní Hády se stala součástí CHKO. Foto Leoš Štefka

Amatérská jeskyně je zapsána na seznam mezinárodně významných mokřadů Ramsarské úmluvy. Foto Leoš Štefka

dářsky využívané lesní, luční a vodní ekosystémy s vyšším podílem přírodě blízkých společenstev. Dále pozemky s výskytem rozptýlených povrchových a podzemních krasových jevů a plochy na povrchu nad půdorysem jeskyní v lesních oblastech. Třetí zóna (31 % rozlohy území) zahrnuje lidskou činností značně pozměněné ekosystémy jako intenzivně využívané zemědělské a lesní pozemky. Do IV. zóny (6 % rozlohy území) jsou zařazena zastavěná a zastavitelná území obcí.

Přírodně cenná území prioritou

Prosazení jak změny hranice CHKO, tak i nové zonace předcházelo podrobné a intenzivní jednání s obcemi, krajem a dále s hlavními hospodáři v území. Ne ve všem jsme našli okamžitou shodu, někdy se kompromis hledal obtížně. Ve výsledku je ochrana rozšířena o přírodně cenná území. Málo hodnotné plochy jsou naopak z ochrany vyřazeny. Moravský kras tak dnes má normu, která odpovídá jak současně platným právním nástrojům, tak i současnému stupni poznání.